

ÇAĞDAŞ EPİSTEMOLOJİDE EPİSTEMİK GERİLEME PROBLEMİ VE GELİŞTİRİLEN ÇÖZÜM ÖNERİLERİNİN YETERLİLİĞİ

Felsefe Dünyası Dergisi, Sayı: 71, Yaz 2020, ss. 263-280.

Hakemleme: 04.05.2020 | Düzeltme: 11.05.2020 | Kabul: 12.05.2020

Yunus KALKAN*

Giriş

Epistemolojinin temel sorunlarından birisi de dünyaya ilişkin inançlarımızın doğru olup olmadığı, yani bilgi sahibi olduğumuzu düşündüğümüz nedenlere sahip olup olmadığımız sorunudur. Bu nedenler yoluyla inançlarımızın değeri ve epistemik gerekçelendirilmesi meselesi soruşturulmaktadır. Bu çerçevede çağdaş epistemolojinin özellikle bilgi ve gerekçelendirilmiş inanca ilişkin bir araştırma alanı olduğunu söylemek mümkündür. Bu doğrultuda, bilgiye yönelik felsefî yaklaşımlarda ortaya konması gereken ilk şey, ne tür bir bilgi ve bu bilginin nasıl gerekçelendirildiği sorunudur. Dolayısıyla ‘bilme’ ve ‘bilgi’ kavramlarının açık ve net bir şekilde kullanılması, gerekçelendirmenin belirlenmesi için büyük önem arz etmektedir. Bu hususta çağdaş epistemolojinin en büyük sorunlarından biri de kuşkusuz, bir gerekçelendirme problemi olan “epistemik gerileme” problemidir. Epistemik gerileme problemi, bilginin oluşum sürecinde, inançların gerekçelendirilmesinde ihtiyaç duyulan gerekçelendirme argümanının sonsuz bir şekilde gerilemesi ni ifade etmektedir. Bilgi için bir tehdit unsuru olarak gösterilen bu probleme yönelik geliştirilen çözüm önerileri ise yeterli görünmemektedir.

Bu çalışmada geleneksel ve çağdaş epistemolojinin bilgi perspektifleri incelenerek çağdaş dönemde ortaya çıkan epistemik gerekçelendirme problemi ele alınacak, gerekçelendirme sorunu karşısında ortaya çıkan farklı ve benzer dört temel yaklaşım olan temelcilik, bağdaşımcılık, dışsalcılık ve içselciliğin getirdikleri çözüm önerileri analiz edilecektir.

* Yüksek Lisans Öğrencisi, Ankara Sosyal Bilimler Üniversitesi, Felsefe ve Din Bilimleri, jonahkalkan@gmail.com, ORCID: 0000-0002-3178-1546

1. Gettier ve Bilgi Probleminin Ortaya Çıkışı

Geleneksel epistemoloji bilginin ne olduğuna dair sorgulamada, Platon'un *Theaetetus Diyalogu*'ndan bu yana bilgi, "gerekçelendirilmiş doğru inanç" olarak tanımlanır (Başdemir, 2011a: 121-123). Platona göre doğru inancın bilgi olabilmesi için, o inancın doğruluğunu gösteren ve herkesin zihninin erişebileceği türden kanıtlar içeren bir koşula gereksinim vardır. Bu koşul, inancın "şans eseri" doğru olmasının önüne geçmelidir (Zagzebski, 2011: 152). Ona göre bu koşul, inancın doğruluğunu ispatlayan "logos"dur (Platon, 1995: 134). Bu kavram, daha sonraları çağdaş epistemolojide gerekçelendirme (justification) ismiyle kullanılır. Platon, bu diyalogunda sadece bilginin tanımını yapmamış çağdaş epistemolojik tartışmaların şekillenmesini de sağlamıştır. Nitekim geleneksel epistemolojiye karşı çağdaş epistemolojide bir devrim niteliğinde olan "Gettier Problemi" Platon'un epistemolojik akıl yürütmesine karşı eleştirel bir düzlemde ortaya çıkmıştır.

Teorinin savunucusu Edmund Gettier, Platon'un iddia ettiğinin aksine, doğru inancın gerekçelendirilmesinin onu bilgi yapmaya yetmeyeceğini, öznenin bu doğru inanca şans eseri ulaşabileceğini söyler (Batak, 2017a: 114). Gettier, bilginin ortaya çıkışında tek başına gerekçelendirmenin, inanç ve doğruluk arasında bir ilişki kurmak için yeterli olamayacağını iddia etmiştir. Onun bu iddiası, geleneksel epistemoloji anlayışına getirilen en büyük eleştirilerden biridir. Gettier'in bu iddiası epistemolojinin yeniden doğuşuna ve felsefenin merkezine yerleşmesine neden olmuş, epistemoloji alanında en sistemli ve verimli çalışmaların bir kısmı da Gettier'den sonra ortaya çıkmıştır. Gettier ile birlikte başlayan çağdaş epistemolojik yaklaşımın özellikle bilgi ve gerekçelendirilmiş inanca ilişkin bir araştırma alanı olduğunu söylemek mümkündür.

Bilginin oluşumuna dair açıklamalar, inançların ne zaman ve hangi şekillerde gerekçelendirildiğiyle ilgilidir. Sadece doğru inanç birtakım destekleyici unsurlar olmadan bilgi için yeterli değildir. Gerekçelendirilmemiş ve doğru olduğu iddia edilen bir inanç ise şanslı bir tahminden öteye gitmemektedir. Dolayısıyla bu noktada epistemoloji sorununun temel nosyonu gerekçelendirilmiş olmaktır. Bilmek için inanmanın zorunlu bir koşul olarak ileri sürülmesi, inançlarımızın bilgi değerini nasıl kazanabileceğini bir problem olarak gündeme getirmekte ve gerekçelendirmeyi de zorunlu bir koşul olarak ortaya koymaktadır. Inancın bilgi statüsüne erişebilmesi için şart olan "epistemik gerekçelendirmenin" diğer gerekçelendirmelerden farklı olarak, bilgi kavramını ve bilginin doğruluğunu merkeze almaktadır (Gültekin, 2013a: 4-14).

Bilgiye dair yaklaşımlarda açıklığa kavuşturulması gereken ilk şey ne tür bir bilgiden söz edildiğidir. Epistemolojide tartışılan sorunların merkezinde yer alan bilgi ile önermesel bilgi kastedilir. Önermesel bilgi, bilginin ne olduğuna ilişkin olarak epistemolojik kavramsallaştırma içerisinde tanımlanan bilgi türüdür. Epistemolojideki temel tartışma, önermesel bilginin elde edilmesinin imkanıdır. Yani, bir önermesel bilgiye sahip olunduğunun iddia edilmesinin ardındaki koşulların ne olduğudur. Önermesel bilgi ekseninde gerçekleşen tüm bu epistemik tartışmalar özü itibarıyla bilginin tanımı veya içeriğine ilişkin değil, onu var kılan şartların yeterliliğiyle ilgili tartışmalardır. Nitekim Gettier'in çağdaş epistemolojide başlattığı tartışmalar da geleneksel epistemolojinin bilgi tanımı veya tasviri üzerinden değil, bizzat, bilgiyi bilgi yapan unsurların yeterliliği üzerinden yapılan tartışmalardır (Başdemir, 2011b: 151). Dolayısıyla, çağdaş epistemolojide bilginin tanımı veya tanımları birtakım güncellemeler veya eklemeler olsa dahi geleneksel epistemolojik tanıma dayanmak zorundadır.

Epistemolojide bilgi probleminin doğru ve daha anlaşılır bir şekilde ortaya konulabilmesi ve hakkında süregelen tartışmaların zemininin saptanabilmesi için geçmişten günümüze değin bilginin nasıl tanımlandığına, onu geçerli ve var kılan koşulların neler olduğuna bakılması gerekir. Bilginin geleneksel tanımı, Platon'dan çağdaş döneme kadar bir şeye bilgi denilebilmesinin koşullarını açıklayan ve aynı zaman da bilginin unsurlarını da tanımlayan üçlü bir zemine oturur. Bu üç unsurun her biri birbirinden farklı kavramsal sınıflamaya ayrılabilen, fakat söz konusu bilgiyi oluşturmaları sebebiyle de birbirinden bağımsız olamayan doğruluk, inanç ve gerekçelendirme unsurlarıdır. Bu üç temel unsur, bilgiyi oluşturmaları bakımından ele alındığında, bizim bir önermeye bilgi diyebilmemiz için, ilk olarak onun doğru olması, ikinci olarak bizlerin kanılarımızın bu yönde tecelli etmesi ve sonuncu olarak bize ulaşan bu önermenin meşru bir şekilde ortaya konması yani gerekçelendirilmesi gerekir. Bu tanımlama ve açıklamalar çerçevesinde geleneksel bilgi tanımı şöyle formüle edilir:

S, p olduğunu ancak ve ancak,

p doğruysa,

S, p'ye inanmışsa ve

S, p olduğu inancını gerekçelendirmişse bilir (Gettier, 2011: 49-52).

Önermesel bilginin tanımına göre, bir önermeye bilgi denilebilmesi için önermede mevcut olan inancın doğru olması gerekir, fakat inancın doğruluğu bu inancı bilgi yapmada yeterli değildir. Buna ilaveten doğruluk unsuru ek-

lenmiş olmalıdır. Bir önermede, epistemik öznenin inancının doğruluğunun gösterilmesine gerekçelendirme denir (Tepe, 2011: 215-219). Bu noktada esas incelenmesi gereken unsur gerekçelendirme (justification) gibi durmaktadır. Doğru inanç tek başına birtakım destekleyici nedenler olmaksızın bilgi için yeterli görünmemektedir. Dolayısıyla “gerekçelendirilmemiş doğru inanç” şanslı bir tahminden öteye gitmemektedir. İnançların epistemik olarak gerekçelendirilmesindeki gereklilik, insan için doğru olanın bilinmesinin istenmesinden kaynaklanır. İnançların gerekçelendirilmesi, bize, doğru olanın ne olduğunu sağlamada bir prosedür olarak işlev görür ve bizler ancak gerekçelendirilmiş bir biçimde bizlere sunulan inançların doğru olduğunu düşünürüz. Aksi bir durumda gerekçelendirilmemiş inançlar epistemik sorumsuzluk sonucu ortaya çıkmış inançlar olarak görülmektedir (Gültekin, 2013b: 7-24).

Geleneksel epistemolojinin bilgi tanımını bir örnek üzerinden açıklamak, önermesel bir bilginin içerdiği unsurları daha ayrıntılı bir biçimde görmemize olanak sağlayacaktır:

Fakültemin kütüphanesinin penceresinden gördüğüm ağaçtaki kuşun, gagasının sarı bir ağaçkakan olduğunu bildiğimi düşünelim. Kısmen de olsa ayrıntıları verilen bu bilginin doğru olması için gerekli şartlar nelerdir?

Öncelikle, fakültemin kütüphanesinin penceresinden gördüğüm ağaçtaki kuşun gagasının sarı bir ağaçkakan gagası olduğuna inanmalı ve bu önermeyi hiçbir kuşkuya yer vermeden kabul etmeliyim, yani ağaçtaki kuşun, gagasının sarı bir ağaçkakan gagası olduğuna bilişsel bir şekilde ikna olmam gerekir.

İkinci olarak pencereden gördüğüm kuşun gagasının sarı bir ağaçkakan gagası olduğu doğru olmalıdır; yani bu niteliklere sahip bir ağaçkakan ağacın üstünde duruyor olmalıdır. Böylelikle, inancımınla dünya arasında bir gerçeklik ilişkisinin sağlanıyor olması gerekir.

Son olarak, ağacın üzerinde gördüğüm kuşun sarı gagalı bir ağaçkakan olduğuna ilişkin inancımı gerekçelendirmem gerekir. Çünkü inancımı bir tahmin veya gelişigüzel bir inançtan ayıran şey onun gerekçelendirilmiş olmasıdır. Gördüğüm kuşun belirttiğim özellikte bir ağaçkakan olduğunu tutarlı ve makul bir şekilde güvence altına almam gerekir. Bu örnek üzerinden de anlaşılacağı üzere bilgiye ilişkin tanımlamada en önemli unsur gerekçelendirme koşulu olarak görünmektedir.

Platon'dan başlayarak modern döneme gelinceye kadar epistemolojide önermesel bilginin tanımı ve onu sağlayan koşulların neler olduğu kabul edilmiştir. Modern dönemle birlikte, geleneksel epistemolojinin bilgi tanı-

mı tekrar gözden geçirilmiş ve söz konusu bilgi tanımına birtakım eleştiriler yöneltilmiştir. Geleneksel epistemolojinin bilgiye bakışını analiz ederek, ona birtakım eleştiriler yöneltenlerin en başında ise Edmund Gettier gelmektedir. Gettier konuya dair tek bir makalesi dışında bir çalışması olmasına rağmen bu alanda en fazla atıf alan düşünür olma unvanına sahiptir. Gettier, kaleme aldığı “Is Justified True Belief Knowledge?” (Gerekçelendirilmiş Doğru İnanç Bilgi midir?) adlı makalesinde, kişinin doğru bir inanca sahip olabilmesinin önüne şans eseri birçok engelin çıkabileceğini, bir insanın sadece üç temel unsurla gerekçelendirilmesinin geleneksel epistemolojinin tersine, o inancı doğru bilgi yapmaya yetmeyeceğini savunmuştur. Gettier, makalesinde bu teorisini şu örnek üzerinden ortaya koyar:

İş başvurusunda bulunan iki kişiden biri olan Smith iş yeri sahibinden iş alınacak kişinin John olduğuna dair bir duyum alır ve buna inanır. Bu durumda ilk önerme olan “p”ye göre *işe alınacak kişi John’dur*. Olaydan bağımsız bir şekilde, Smith, John’un cebinde on adet bozukluk olduğunu bilmektedir. Bu bilgiyi ilk önerme ile birleştirerek ikinci bir inanç geliştirir ve bu önermeye de “q” diyelim: q önermesine göre *işe alınacak kişinin cebinde on adet bozukluk vardır*. Sürecin sonunda, işe kabul edilen kişi Smith olmakla beraber (bu durum “p” önermesinin yanlış olmasını gerektirir), ancak şans eseri Smith’in cebinde on adet bozukluk olduğu bilinmektedir (bu durum q önermesinin doğruluğunu gerektirir). Böyle bir durumda Smith’in, yanlış olan p inancı ile kurmuş olduğu q önermesi, doğru olmayan bir önermeye dayanarak oluşturulduğundan, doğru olmakla beraber bilgi değildir (Gettier, 2013b: 49-52).

Bu örnek, geleneksel teorinin şartlarını taşıması yönüyle bilgiyi oluşturulan unsurlara sahipken, Gettier’e göre, *gerekçelendirme* tek başına *doğruluk* ve *inanç* arasında bir bağlantı kurabilmek için yeterliliğe sahip değildir. Gettier, bu makalesiyle birlikte epistemolojide yeni bir problemin açığa çıkmasına neden olmuş, geleneksel epistemolojinin bilgi anlayışını çürüttüğünü iddia etmiş, en hafif tabirle konuyla ilgili ciddi bir zaafiyetin olduğunu göstermiştir (Başdemir, 2011b: 103-105).

Gettier ile birlikte başlayan ve epistemolojide bir kırılma yaratan bu süreçle birlikte geleneksel bilgi teorisi son derece zayıflamıştır. Öyle ki, Gettier’den sonra geleneksel epistemolojideki “S, p olduğunu biliyor” önermesi, “S’nin p’yi biliyor olduğunu bilmesi” önermesine dönüşmüştür. “Gettier Problemi” olarak da nitelendirilen doğru bilginin imkanına yönelik epistemik sorgulamanın en önemli özelliği, çağdaş epistemolojideki tartışmaları, bilginin unsurlarından olan gerekçelendirme koşuluna yönlendirmiş olmasıdır. Gettier’den sonraki düşünürlerin birçoğu, gerekçelendirmenin imkânı ve

nitelikleri üzerinde yoğunlaşarak modern epistemoloji içerisinde ürettikleri fikirleri bu koşulun yeterliliği ve gerekliliği üzerinden şekillendirmişlerdir.

2. Epistemik Gerileme Problemi (Gerekçelendirmenin Sonsuz Devinimi)

Epistemik gerileme problemi, klasik epistemolojinin en temel sorunlarından birini oluşturmaktadır. Bu sorun doğrudan bilginin gerekçelendirme sorunuyla ilişkilidir. Bilginin oluşum sürecinde, inançların gerekçelendirilmesinde ihtiyaç duyulan gerekçelendirme argümanının, sonsuz bir şekilde gerilemeye düşmesi inançların gerekçelendirilmesinde büyük bir şüpheyi beraberinde getirmektedir. Dolayısıyla inançların gerekçelendirilmesinde, devamlı bir şekilde sonu gelmeyen başka türlü gerekçelendirmelere ihtiyaç duyulması gibi bir sorun ortaya çıkmaktadır ki bu da inançların gerekçelendirilmesini olanaksız hale getirmektedir.

Bir bilgiye sahip olduğumuzu iddia edebilmemiz için, başlangıçta, o bilgiye ait birtakım önermeleri de biliyor olmamız gerekir. Dolayısıyla “A” önermesini bildiğimizi iddia edebilmemiz için, “A” önermesini destekleyen bir “B” nedenine ihtiyaç duyulmaktadır. Çünkü bir önerme, ancak onu destekleyen bir başka önermeye dayanıyorsa anlamlıdır. Fakat bu gerekçelendirme burada son bulmaz, aynı şekilde “B” önermesini destekleyen bir başka “C” önermesine de sahip olmak gerekir. Bu ise sonsuza doğru bir gerekçelendirme anlamına gelir. Sonuç olarak gerekçelendirmenin sonsuz gerilemesiyle, “A” önermesini gerekçelendirecek bir *gerekçelendirme* sağlayamayacağımızdan “A”yı bildiğimiz hipotezi geçersiz kalacaktır. “A” inancının gerekçelendirilebilmesi için başka bir inanç olan “B”ye ihtiyaç duyulması ve “A”nın “B”ye dayandırılarak bir geçerlilik kazanması tipik bir gerekçelendirme yöntemidir. Ya “B” inancı veya önermesi “A”nın kabul edilebilmesi için bir gerekçe olarak sunulur, fakat bu türden bir gerekçelendirmenin kabul edilebilir olması için yine aynı şekilde “B”nin de bir şekilde gerekçelendirilmiş olması, yani bir tahmin, ya da temellendirilmemiş bir inanç olmaması gerekir. Teorik olarak “B” inancı da gerekçelendirmenin sonsuz deviniminde aynı şekilde bir başka C önermesi ile gerekçelendirilmesi gerekir ve bu şekilde gerekçelendirme “C” için “D”, “D” için “E”, “E” için “F”... şeklinde sonsuza doğru gidecektir. Gerekçelendirmenin belirsiz bir şekilde süregiden bu kısır döngüsü nedeniyle bilgi bir tehdit altındadır. Sonuç olarak bu yaklaşıma göre, empirik bir gerekçelendirme ve dolayısıyla empirik bilgi olanaksız görünmektedir (Gültekin, 2013b: 25-26).

İnancın bilgi olma sürecince, en temel koşullardan olan gerekçelendirme koşulu, çağdaş epistemolojinin alana dair sorgulamaları neticesinde, büyük

bir problem olan “epistemik gerileme” sorunuyla karşı karşıya kalmıştır. Dolayısıyla, gerileme problemine karşı inancın gerekçelendirilmesinin bir şekilde mümkün olduğunu savunan farklı fikirler ileri sürülmüş ve bu fikirler zamanla *epistemolojik teoriler* olarak günümüze kadar gelmiştir.

2.1. Temelcilik (Foundationalism)

Bilmenin imkanına ilişkin soruya pozitif bir cevapla yanıt veren teorilerden biri de *temelciliktir*. Temelciliğe göre, geleneksel bilgi anlayışında bir inancı gerekçelendirirken başka bir önermeye, o önermenin de yine başka türden bir önermeye dayanması gerektiği açıktır. Böyle bir durumda ya inançların dayanağı olarak birtakım başka ön bilgileri kabul etmek ya da sonsuz gerileme problemi karşısında temelcilik söz konusu problemi kendi lehine kullanarak, bu kısır döngüden kurtulmanın yolunun gerekçelendirme için bir başlangıç noktası belirlemek olduğunu, bu noktanın ise gerekçelendirilebilir olmasından ziyade, gerekçelendirme ihtiyacı olmayan temel bir başlangıç noktası olması gerektiğini iddia etmiştir (Mehdiyev, 2011: 132-133).

Dolayısıyla denilebilir ki temelci bilgi ya da bilgiyi oluşturan diğer inançlar epistemik sürecin sonunda yer alırlar ve bu temel inançlar gerekçelendirme için diğer inançlara temel teşkil eden bir işlev görürler. Temel inançlar, gerekçelendirilme ihtiyacı hususunda diğer inançlardan farklı ve bağımsız olarak açık bir şekilde temel olma özelliği taşırlar. Yine temelciliğin iddialarından birisi de diğer inançlara temel olma niteliği teşkil eden bu inançların, kendiliğinden yeterli bir şekilde gerekçelendirilmiş olmasının yanında, mantıksal olarak da çelişmez, kuşku götürmez ve kesin olması gerekir. Fakat temelci yaklaşımın ilk savunucularının temel inanca kesinlik ve yanılmazlık özelliği atfetmesi, yaklaşımın diğer savunucuları tarafından eleştirilmiş ve tartışma konusu haline gelmiştir.

Temel inançların yanılmaz ve kesin olması gerektiğini iddia edenlere karşı, diğer ılımlı temelci düşünürler, temel inançlara kesinlik ve yanılmazlık özelliği atfetmenin aşırıya kaçan bir iddia olduğunu söylemişlerdir. Aynı zamanda, “epistemik gerileme” sorununa karşı bir çözüm önerisi getiren temelci yaklaşım içinde bir gereklilik söz konusu değildir. Çünkü, önemli ve gerekli olan asıl iddia, temel inançların kendiliğinden gerekçelendirilmiş olmasıdır (Gültekin, 2013b: 28-29). Dolayısıyla genel olarak temelcilik, bilginin son çözümlemede başka bir temellendirmeye ihtiyaç duymayan temel inançlara dayandığını iddia eden epistemolojik yaklaşım olarak ifade edilebilir (Cevzici, 1999: 837). Temelciliğe göre bir inancın temel bir inanç olarak kabul edilebilmesi için, duyularla sabit, kendiliğinden açık ve değiştirilemez olması gerekir. Epistemoloji açısından temelcilik, tarihi olarak eski

ve dirençli bir gerekçelendirme yaklaşımıdır. Bunun sebebi Antik Yunan'da Aristoteles'ten, Modern Felsefenin başını çeken Descartes'a kadar sağlam bir şekilde ayakta durabilmiş bir teori olmasıdır (Mehdiyev, 2011: 131-135).

Gerekçelendirmenin sonsuz gerilemesi karşısında temel inançlarla bir önemenin gerekçelendirilebileceği temelciliğin iddiasıdır, ancak bu temel inançların doğru olduğu savı kendi içerisinde paradoksal bir durumla karşı karşıyadır. Bir inancın gerekçelendirilmesine dayanak sağlayan bu temel inançlar nasıl gerekçelendirilmektedir? Temelciliğin iddia ettiği bu temel inançlar hiçbir gerekçelendirilmeye tabi değilse o halde, bu inançlar nasıl temel olmayan bir inanca gerekçe sağlayabilirler? Gerekçelendirme, inancın doğrulukla ilişkisinin sağlanması ise temel inançların doğru olduğu hangi gerekçelere dayanarak saptanabilecektir? Bu durumda temel inançları sıradan inançlardan ayıran temel bir nitelik olmalıdır. Bu özelliğe "Q" dersek ve "A"yı temel bir inanç olarak kabul edersek, sağlam bir temellendirici görüş şu türden argümanları gerekçelendiriyor olabilmelidir:

1. A, Q özelliğine sahiptir.
2. Q özelliğine vakıf olan inançlar büyük olasılıkla doğrudur.
3. O halde, A büyük olasılıkla doğrudur (Gültekin, 2013b: 31).

Bu argümana göre, eğer "A" temel bir inançsa ilk öncül doğrudur. Ancak buradaki asıl sorun "A"yı temel bir inanç olarak kabul etmemizi geçerli kılan ve diğer inançların gerekçelendirmesini sağlayan nedenlerin neler olduğudur.

"A" inancının herhangi bir "C" kişisi için gerekçelendirilebilmesi için, "C" kişinin kognitif (sezgi, doğrudan kavrayış, farkındalık vb.) olarak farkında olması gerekir. Böyle bir farkındalık ise, kişinin, bir ve ikinci öncülleri gerekçelendiriyor olabilmesi anlamına gelir. "C" kişinin, bahsedilen gerekçelendirmeye kognitif bir farkındalığı olmadıkça inançların kabulünde epistemik bir sorumluluktan bahsedilemez (Gültekin, 2013b: 32).

2.2. Bağdaşımcılık (Coherentism)

Epistemik gerileme problemi karşısında farklı çözüm önerileri geliştiren ve temelciliğin karşısında yer alan yaklaşımlardan birisi de *bağdaşımcı* epistemolojik yaklaşımdır. Temelcilik ve bağdaşımcılık arasındaki tartışmaların merkezinde yer alan sorun, inançlarımızın, deneyimlerimizle veya zihin dışı dünyayla bağıntısının ne olduğudur. Temelci yaklaşımın "temel inançlar" teorisine karşı, bağdaşımcılar, her inancın bilgi olma yolundaki gerekçelendirmesinin ancak inançlardan meydana gelen bir bütünlük içerisinde ger-

çekleşeceğini savunurlar (Baç, 2011: 32-33).

Bağdaşımcılara göre, bilginin gerekçelendirilmesinde temel denilebilecek ve hiçbir gerekçelendirmeye ihtiyaç duymayan birtakım inançlar veya önermeler yoktur. Dolayısıyla bağdaşımcı yaklaşım temel sayılabilecek her türlü bilgi olanağını reddederler. Bu iki görüş birbirinin iddiasını çürütme yoluna giderek kendi tezlerini güçlendirmektedirler. Bağdaşımcılara göre temellendirici yaklaşımın epistemik gerileme problemi karşısındaki çözüme yönelik açıklamaları kabul edilemez niteliktedir. Çünkü onlara göre, epistemik gerileme sorunu, temelcilerin kabul ettiği gibi birtakım temel inançların kabul edilmesiyle ortadan kalkan bir problem değildir. Bağdaşımcılara göre, gerekçelendirilmiş inançların sonsuz döngüsü devam edemeyeceğinden, inançların gerekçelendirilmesi empirik inançlar kümesi şeklinde sağlanmak durumundadır (Gültekin, 2013b: 54-55).

Özetle temelcilik, inancın, bilgi olma yolunda gerekçelendirilmesinde, gerekçelendirmeye gerek duyulmayan birtakım inançlara dayanması gerektiğini savunurken, bağdaşımcılık, inançlarımızın doğruluğunun gerekçelendirilmesinin onların birbiriyle olan bağları ve tutarlılıkları ile ilgili olduğunu iddia eder. Bağdaşımcılık, inançların gerekçelendirilmesinde, söz konusu inancın, temelciliğin aksine, algılarla veya birtakım özel nitelikli temel inançlarla gerekçelendirilmesinden daha ziyade, bütün olarak evrenle alakalı tüm inançların yapısıyla bir bağdaşım/tutarlılık içinde olması gerektiğini savunur (Cevizci, 1999: 859).

Bağdaşımcılık, inançlar arasındaki ilişki ve tutarlılıklar yoluyla gerekçelendirmenin gerçekleşebileceğini savunarak, epistemik gerileme sorununa karşı bir çözüm önerisi getirir. Böylelikle bu yaklaşım, belirli özel türden temel inançlarla gerilemeyi durduracağını savunan temelciliğe karşı, inanç dizinlerinin birbiriyle bağdaşımı üzerinden gerekçelendirme koşulunu sağlamayı amaçlamaktadır.

Temellendirici yaklaşıma göre, temelde yer alan ve hiçbir gerekçelendirmeye ihtiyaç duymayan kendiliğinden gerekçelendirilmiş temel inançların en yaygın olanları algısal inançlardır. Fakat birbirini destekleyici hiçbir bağlantı olmaksızın, sadece salt algısal veri yoluyla bir inancın elde edilmesinde birtakım sorunlar kendini gösterir. Öyle ki temelciliğin savunusuna göre, benim, elimde tuttuğum şeyin bir araba anahtarı olduğuna dair inancımı gerekçelendirebilmem için, sadece o nesneye yönelik salt algıya sahip olmam yeterlidir. Temelciliğin bu iddiası, inançların gerekçelendirmesinde ciddi bir sorunsal teşkil etmektedir (Gültekin, 2014: 52).

Bağdaşımçı yaklaşım, *epistemik gerileme* sorunu karşısında getirdiği çözüm önerileri ile temelciliğin karşında yer almaktadır. Bağdaşımçı yaklaşıma göre, gerilemenin döngüsü kendi içine kapalı bir şekilde devinimini devam ettirmelidir. Bağdaşımçılar, gerileme sorunu karşısında, temelcilerin doğrusal bir gerekçelendirme anlayışını içeren iddialarının problemi çözmeye başarılı olamayacağını savunur. Bu yüzden onlar problemin *doğrusal olmayan bir gerekçelendirme* yoluyla çözüme kavuşacağına inanırlar. Bu noktada bağdaşımçı yaklaşımın temel görüşü, bütünsel ve tutarlı bir yapı sağlayan bir gerekçelendirme yöntemidir. Bu yöntemde inançlar, temel olmayan, ancak sistematik bir bütünsellik içerisinde diğer inançlarla tutarlı bir ilişki içerisinde gerekçelendirilir. Bağdaşımçıların yaklaşımlarına göre, bir inancın gerekçelendirilmesi doğrudan başka belirli inançlara bağlı değil, bütün bir şekilde inançlar dizgesine bağlıdır. İnançların gerekçelendirilmesindeki bu karşılıklı ilişki destek tezi temelciliğe karşı ortaya konulmuş bir antitezden başka bir şey değildir (Gültekin, 2013a: 60).

Epistemik gerileme sorunu karşısında temelci yaklaşımdan farklı olarak, alternatif bir çözüm önerisi getirmesine rağmen bağdaşımçılık teorisi de söz konusu kesin bilginin ortaya konulması söz konusu olduğunda, birtakım eleştirilere maruz kalmıştır (Reçber, 2011: 177). Üstelik bu iki yaklaşımın epistemik gerileme sorunu karşısında birbiriyle olan amansız mücadelesi, meselenin sonucunda çözümsüz bir hal alması nedeniyle başka akımların ortaya çıkmasına zemin hazırlamıştır (Batak, 2017b: 138).

Bağdaşımçılıkla ilgili önde gelen eleştirilerden biri de Sosa'nın yönelttiği, bağdaşımçılığın gerçeklikten kopuk bir yaklaşım ortaya koyduğu eleştirisidir. Sosa, bağdaşımçı yaklaşımın nedensel bir koşul ortaya koymaksızın bütün inançların bütünsellik içinde gerekçelendirme sağlayabileceğini savunarak, epistemik özneyi duyu verilerinden ve gerçeklikten koparır (Batak, 2017a: 105). Sosa'ya göre, bağdaşımçı yaklaşım, bir inanca dair gerekçelendirmeyi inançlar arasındaki ilişki ağıyla açıklayabilirken, söz konusu inanç sisteminin çevresindeki algısal inançları açıklamakta güçlük çekmektedir. Nitekim inançlar ile epistemik özne arasında olduğu varsayılan algıya dayanan mantıksal bağlar dikkate alındığında, bağdaşımçı epistemolojik teori ya çaresiz kalmakta ya da temelciliğe karşı bu noktada bir zaafiyet taşımaktadır (Batak, 2017c: 133-134).

Bağdaşımçı yaklaşıma yöneltilen eleştirilerden bir diğeri ise bu yaklaşımın, "kanısal varsayım" düşüncesine yöneliktir. Bağdaşımçı yaklaşım, tıpkı temellendirici yaklaşım gibi sahip olunan inançlara dair bir kavrayış içermektedir. Temelci yaklaşımda, nasıl ki gerekçelendirmeye ihtiyaç duyulma-

yan birtakım temel inançların var olduğu varsayımı mevcutsa, bağdaşımçı teorinin de varsayımı, birbiriyle ilişki içerisinde olan inanç dizgelerinin bütünüdür. Burada beliren söz konusu sorun, *inançlar üzerinde bir inanç* olarak konumlandırılabilen bir *meta inanç* düşüncesiyle ilişkilidir. Meta inançlar, bazı inançlarımızı içerdiği gibi bütünsel inançlarımızı da içerebilir. Örneğin; perilerin var olduğuna inanmamın bir saçmalık olduğunu bilsem dahi onlara ilişkin inancım bir meta inanç olarak kendini gösterir (Gültekin, 2014: 63).

Bağdaşımçı yaklaşımda herhangi bir inanca inanabilmem için, o inancın, diğer inançların bağdaşımsallığı ile ilgili olan meta inanca sahip olmam koşuluna bağlıdır. İşte buradaki sorun, meta inançların da diğer inançlar gibi gerekçelendirilmesinin gerekliliğiyle alakalıdır. Fakat, bağdaşımçı kuramın temel nosyonu olarak öne sürülen kanısal varsayım teorisi de kendi içerisinde sorunlar barındırmaktadır. Bu varsayım, kişinin kendi inanç manzumesinin bütününe yönelik bir erişim ve kavrayış içinde olduğu varsayımına dayanır. Kanısal varsayım, inançların gerekçelendirilmesinde destek sağlayan bir meta inanç işlevi görüyorsa o halde, bu meta inanç, öznenin sahip olacağı diğer inançların gerekçelendirilmesinde ve inançlar arasında bağdaşım kurulmasında bir araç görevi görecektir. Böyle bir durumda varsayımın bizatihi kendisi meta inanç olduğu için, onun bir gerekçelendirmeye tabi tutulması gerekecek ve bu durumda epistemik gerileme tekrar kendisini gösterecektir (Gültekin, 2014: 64). Bu durumda, bağdaşımçı teori de görüldüğü üzere, epistemik gerileme sorunu karşısında temelci yaklaşımdan daha geçerli çözüm önerileri üretebilmiş görünmemektedir.

2.3. İçselcilik (Internalism)

İçselci kuram, çağdaş epistemolojide gerileme problemine dair alternatif çözüm arayışı olarak öne çıkan bir başka akımdır. İçselci yaklaşımda, inanca sahip kişinin bütün içsel durumları değerlendirilerek, kişiyi önceleyen bir yaklaşım modeli esastır. Bu yönüyle içselcilik, inancın gerekçelendirilmesi meselesinde kişiye daha etkin bir rol veren yaklaşımdır denilebilir (Gültekin, 2013b: 46). Bununla beraber içselciliği, epistemolojiye özgü bir kavram olarak nitelendirmek mümkün görünmemektedir. Epistemolojinin temel yaklaşımlarından birisi olmasının yanında içselcilik, zihin felsefesi, metafizik, etik ve yöntembilim gibi alanlarda da sıkça kullanılan bir kavramdır (Cevizci, 1999: 443).

Epistemolojide içselcilik, kişinin önermesel inancını gerekçelendirirken tamamen içsel süreçlere dayalı bir yol izleyen fikirdir (Öztürk, 2013: 104). Kısacası içselcilik, inancın gerekçelendirilmesinin ya da bilginin elde edilmesinin epistemik öznenin içsel bir durumu olduğu savunusudur. Formüle edilmiş bir şekilde gösterilmesi gerekirse; A'nın B'ye olan inancını yine A'ya

ait olan bir Q ile (A'nın inandığı şeyleri yine A'nın kendi düşüncesiyle bilmesi) gerekçelendirmesidir. Dolayısıyla, B'ye ilişkin bir inanç geliştirebilmesi ve B'ye dair bir epistemik gerekçelendirmenin A'dan sadır olması, hatta tüm süreçlerin A'nın kendi zihninde bir karşılığı olması gerekir.

Conee ve Feldman, içselciliğin, çağdaş epistemolojide nasıl tanımlandığına ilişkin son zamanlarda, alanda önemli katkıları bulunan isimlerin yaklaşımlarını derlemişlerdir. Bunlardan ilki, Laurence Bonjour'un, içselci yaklaşıma dair nasıl bir tanımda bulunduğu meselesidir: Genel kabul gören görüş, Ona göre, bir inancın bir kişi tarafından gerekçelendirilebilmesinin içsel olması için, o kişinin, tüm koşullara kognitif olarak açık ve erişebilir olması gerekir. R. Audi'ye göre ise, birtakım durumlarda inançlar sadece zihinde özel bir şekilde gerekçelendirilebilmektedir. Yani kişi tarafından bir içgözlemle açık bir şekilde temellendirilmektedir. Bu görüşe gerekçelendirme ile ilgili içselcilik denilebilir. Alvin Plantinga ise epistemolojide, içselciliğin öne sürdüğü temel iddianın, inancı garanti altına alan niteliklere sahip kişinin bazı epistemik erişim özelliklerinin bulunması iddiası olduğunu ifade eder. Ernest Sosa'nın içselcilik anlayışına göre ise, gerekçelendirmenin sağlanması için, kişinin gerçekten doğru bir düşünceye sahip olması gerekir. Eğer kişi inancını tamamıyla doğru ve uygun bir düşünce yoluyla sürdürüyorsa, kişi söz konusu inancını da gerekçelendirmiş demektir. Düşüncenin uygun olması ise, tamamen kişinin zihninde yer alan içsel bir konudur ve bundan başka bir şey değildir. Tüm bu tanımlamalardan çıkarılan ortak nokta, bir inancın epistemik olarak gerekçelendirilebilmesi için, onun, öznenin erişimine açık olması gerekmektedir. Başka bir deyişle gerekçelendirmenin mümkün olması, gerekçelendirmenin, kişinin kognitif erişimine açık olmasıyla gerçekleşebilir. İçselci yaklaşımın iddiasını dayandırdığı temel nokta, doğrudan veya dolaylı bir şekilde epistemik öznenin inancın gerekçelendirilme koşullarına açık olması noktasıdır (Gültekin, 2013b: 13).

İçselci perspektiften bakıldığında, sahip olunan inancın gerekçelendirilmesinin tamamen kişinin içsel süreçlerine dayalı olması, gerekçelendirme nosyonlarını inanca sahip kişi dışında kapalı bir yapıya büründürmektedir. Bu da gerekçelendirmeyi sadece inanca sahip kişi için mümkün kılan, diğer epistemik özneler için o inanca sadece sahip olduğunda gerekçelendirme özelliği kazandıran bir duruma taşımaktadır. Dolayısıyla, içselcilik de, gerekçelendirme sorunu karşısında diğer yaklaşımların çözüm önerileriyle kıyaslandığında, içerisinde eleştirilere açık birtakım eksiklikler barındırmaktadır.

2.4. Dışsalcılık (Externalism)

Epistemik gerilemenin sonsuz gerilemesi karşısında temelci yaklaşımın or-

taya koyduğu çözüm önerilerini güçlü bir zemine taşımak için argümanlar geliştiren dışsalcılık, çağdaş epistemolojin son zamanlarında ortaya koymuş olduğu bir epistemolojik yaklaşımdır. Dışsalcı yaklaşıma göre, güvenilir bir şekilde elde edilen inançlar, kişi tarafından hiçbir farkındalığa sahip olunmasa bile gerekçelendirilmiş sayılabilmektedir. Yani kişinin sahip olduğu inançların gerekçelendirilmiş olma özelliği, içsel bir temellendirmeye ihtiyaç duymayacak şekilde dışsal unsurlar tarafından sağlanmaktadır (Gültekin, 2013b: 68).

İnançların gerekçelendirilmesi konusunda en önemli problemlerden birinin epistemik gerileme sorunu olduğu göz önünde bulundurulduğunda, dışsalcı yaklaşımın, bu soruna getirmeye çalıştığı çözüm önerileri büyük bir önem taşır. Dışsalcı yaklaşıma göre, bir inancın gerekçelendirilmesinde dışsal etkenlerin büyük bir önemi vardır ve bir önerme ancak birtakım dışsal koşullar sağlandığında gerekçelendirilmiş sayılır. Buna göre, bir önermenin şans eseri edinilmiş bir önerme olması durumunda, dışsalcılık, epistemik öznenin “biliyor olduğunu bilmesinin” şansı önlemek için yeterli olduğunu ifade etmektedir. Ayrıca içselci yaklaşım da bilgi ediniminde şansın önlenmesi için, “bildiğini biliyor olduğunu gösterme” şeklinde bir gerekçelendirme olması gerektiğini öne sürer (Başdemir, 2011b: 159).

Dışsalcı akımın temel iddiasına göre bir inancın bilgi sayılabilmesi için, o inancın doğadaki yasalarla temellendirilmesi ve o inancın doğru olabilmesi için yeterli delil özelliklerine sahip olması gerekir. Bilginin elde edilmesinden sonra bilen özne, bildiği şeyi kanıtlamak zorunda değildir. Kişinin içinde bulunduğu koşullar içerisinde sahip olduğu bilgi, diğer kişiler için de güvenilir ve kanıtsal olarak işlev görebilir bir nitelik taşımaktadır. Epistemik öznenin inancının doğruluğuna dair inandığı şeye karşılık gelen olgu dışında, herhangi bir temellendirmeye ihtiyaç duymayacağını savunan bu görüş dışsalcılığın görüşüdür (Gültekin, 2014: 55).

Çağdaş epistemolojide dışsalcı perspektifin geliştirilmesinde katkıda bulunan önemli temsilcilerden birisi de David Armstrongtur (1926-2014). Armstrong’a göre, bilgi edinimine mazhar olan kişinin inançları bir nedene dayanmayabilir ancak bu inançları iddia etmek belirli türden gerekçelendirmeleri de beraberinde sıralamak anlamına gelir. Ona göre, bir inançla var olan olgu arasındaki bağ daha ötede bir gerekçelendirme ihtiyacı gerektirmeyecek yeterliliktedir ve bu şekilde gerekçelendirmenin gerilemesi sorunu durmuş olacaktır. Armstrong, bu savında, yasaya benzer bir bağlantının varlığıyla bir inancın doğruluğu için geçerli bir temellendirme sağlanabileceğini öne sürmektedir. Böylelikle epistemik gerileme probleminin

çözülmesi adına başka hiçbir türden gerekçelendirmeye ihtiyaç olmadığını savunan bir bakış açısı ortaya çıkmaktadır (Gültekin, 2013a: 38). Dışsalcılık; öznenin önermeye konu olan inancını gerekçelendirirken, içselci yaklaşımın tersine, inanan kişinin içsel durumları dışındaki etmenlerin de hesaba katılması ve önermesel bir bilgiye ulaşmak için doğru inancın güvenilir olarak oluşturulması gerektiğini iddia eder (Cevizci, 1999: 232). Dışsalcılığın, bunun yanı sıra, içselci teoriye yönelttiği eleştirilerden bir diğeri ise; içselci yaklaşımın, inancın gerekçelendirilmesindeki yeterliliği içsel faaliyetlerle sınırlandırmasına yönelik olanıdır.

Gerekçelendirmenin sonsuz gerilmesi karşısında, dışsalci gerekçeler ile çözüm bulmaya çalışan dışsalcılığa en büyük eleştirileri, içselci yaklaşımın temsilcilerinden BonJour getirmiştir. BonJour, geliştirdiği argümanlarla dışsalci gerekçelendirmenin geçerliliğine ilişkin söz konusu inançların gerekçelendirilmiş sayılmayacağını iddia etmiştir. Dışsalci görüşün zayıf olduğu noktaları tespit eden ve onları eleştiren BonJour, tenkitinde “durugörü bilgisi” dediği bir yöntem kullanır. Bu yöntem, uzak algı durumlarının herhangi bir duyuşsal veri olmadan öznece kavranmasını sağlayan psikik bir güç olarak tanımlanabilir. BonJour’un bu yöntemle yapmak istediği şey, dışsalci yaklaşımda gerekçelendirme koşulunun, inanca konu olan öznenin kavrayışının dışarıda bırakılmasıdır (Gültekin, 2014: 44).

Dışsalci yaklaşıma göre, bir inancın elde edilmesinde, kişi kavrayış yönünden irrasyonel ve epistemik açıdan sorumsuz olabildiği gibi, Armstrongu bakışa göre, kişi o inancı hala gerekçelendirmiş sayılabilmektedir. Yani, kişinin bu inancına ilişkin hiçbir güveni olmasa dahi, o inanç, güvenilir olarak gerekçelendirilebilir. Ancak BonJour’a göre böyle bir durumda bu türden inançların kabul edilmesi ve gerekçelendirilmiş olduğunun kabul edilmesi aynı anda büyük bir *epistemik sorumsuzluk* örneği teşkil edecektir (Gültekin, 2014: 45).

BonJour konuyla ilgili görüşlerini temellendirmek için *durugörü* gücüne sahip bir kadının inancını şu örnek üzerinden ele alır: Samantha, tüm Amerikan medyasının söylediklerinin aksine, Amerika başkanının New York’ta bulunduğunu iddia eder. Bütün basın ve yayın organlarında başkanın Washington D. C’de olduğuna dair haberlerin ve kanıtların olmasına karşın, Samantha, durugörü yeteneğine dayanarak Başkanın New York’ta olduğu inancını sürdürür. Böyle bir durumda Washington’da başkana yönelik bir saldırı ve provokasyon olmasından korkulduğu için, bütün bir medyaya yanlış haber verildiğini, bu nedenle de başkanın New York’ta olduğunu düşünelim. Bu durumda Samantha’nın güvenilir bir durugörü yeteneğine sahip olduğu ve bu sayede de baş-

kanın New York'ta olduğu bilgisine bu yeteneği sayesinde ulaştığı düşünülebilir. Bu örnek dışsalcı yaklaşım açısından her ne kadar Samantha, başkanın nerede olduğu bilgisini durugörü gücü sayesinde elde etmiş olsa da, bu inanç, gerekçelendirilmiş bir inanç sayılması için yeterli koşulları sağlamaktadır. BonJour'a göre ise, Samantha'nın bu inancı hiçbir şekilde gerekçelendirilmiş bir inanç olarak değerlendirilemez. Çünkü Samantha her ne kadar başkanın New York'ta olduğunu bilse dahi, hiçbir kanıtı göz önünde bulundurmaması ve inancını hiçbir gerekçelendirmeye dayandırmaması nedeniyle irrasyonel ve epistemik bir sorumsuzlukla hareket etmiştir. Dolayısıyla, BonJour'a göre, irrasyonellik ve epistemik sorumsuzluk, bu inancın gerekçelendirilmesine izin vermemektedir (Gültekin, 2014: 46). Bu noktada, gerekçelendirme sorunu karşısındaki yeterliliği düşünüldüğünde, dışsalcı teorinin geliştirmiş olduğu argümanların güvenilirlik ve kanıtlanabilirliği içselciliğin geliştirmiş olduğu argümanlardan daha genel geçer değildir.

Çağdaş epistemolojide gerekçelendirme sorunu üzerinden ileri sürülen yaklaşımlar gelişimlerini genellikle içsel süreçlere (içselcilik) veya dışsal süreçlere (dışsalcılık) bağlı olarak iki farklı akımdan sağlamışlardır. Bunun yanında, bu iki farklı akımın birbirlerine karşıt iki cephe olmadığını savunan uzlaşımçı bir yaklaşım da mevcuttur. Bu yaklaşımı benimseyen düşünürler içerisinde W. P. Alston, E. Sosa ve R. Audi gibi düşünürler mevcuttur. Bunlardan R. Audi'ye göre, bilgi konusunda dışsalcılık, gerekçelendirme konusunda ise içselcilik birbiriyle bağdaşabilir. Audi'ye göre, bilgi ve gerekçelendirme konusunda saf bir içselcilik veya saf bir dışsalcılık olarak savunulamaz (Batak, 2008: 82).

Dolayısıyla Audi'nin bu yaklaşımına bakıldığında, bu iki farklı akım, birbirlerine karşıtlıkları üzerinden değil de birbirlerine bağlılıkları üzerinden değerlendirildiğinde daha farklı bir çözüme götüren bir işbirliği ortaya çıkabilmektedir. Ancak temelci ve bağdaşımçı yaklaşımlarda olduğu gibi, içselcilik ve dışsalcılık da teorilerini karşıt argümanların yetersizliği üzerine inşa etmişleridir. Bu sebeple, bir gerekçelendirme sorunu olan gerileme problemi karşısında ise bu iki kuramın geliştirdiği çözüm önerileri yeterli durmamaktadır.

Sonuç

Sonuç olarak, çağdaş epistemolojinin geleneksel bilgi anlayışını eleştirisiyle ortaya çıkan epistemik gerekçelendirme sorunu ve onun doğurduğu, epistemik gerileme (gerekçelendirmenin kendi içerisinde döngüsel bir gerilemeye düşmesi) problemi birçok akımı da bu sorunun çözümüne seferber etmiştir. Bir inancın güvenilir bir bilgi olabilmesi için şart olarak ileri sürülen gerekçelendirme koşulu, aynı zamanda, bilgi için bir tehdit olan gerileme

sorununu da beraberinde getirmiştir. Şöyle ki: Bir inancın veya önermenin (P) gerekçelendirilebilmesi için başka bir (S) inanç veya önermeye ihtiyaç duyması, yine aynı şekilde gerekçelendirme için ihtiyaç duyulan o inanç veya önermenin de yine başka bir inanç veya önermeye (X) ihtiyaç duyması *sonsuzca doğru bir gerekçelendirme zincirinin* oluşmasına neden olmuştur.

Epistemik gerekçelendirme sorunu karşında çözüm yolları geliştiren epistemolojik yaklaşımların başında ise temel olarak dört yaklaşım gelmektedir ki bunlar: Temelcilik, bağdaşımcılık, dışsalcılık ve içselciliktir. Bunlardan temelcilik, genellikle dışsalcılıkla ilişkilendirilirken, bağdaşımcılık ise içselcilikle ilişkilendirilir.

Epistemik gerilemenin önüne geçebilmek için temelcilik, birtakım kendiliğinden gerekçelendirilmiş özel inançların, gerekçelendirilecek olan diğer sıradan inançlar için temel olabileceğini savunmuş, fakat sözünü ettiği hiçbir gerekçelendirmeye ihtiyaç duymayan bu temel inançların güvenilir olmasının neye dayandığını açıklayamamıştır. Aynı şekilde, temelci görüşün aksine, hiçbir özel ve temel inanç olamayacağını savunan, bir inancın ancak birbirine bağlı inançlar dizgesine bağlılığı oranında gerekçelendirilebileceğini iddia eden bağdaşımcılık da sözünü ettiği bütünsel inanç dizgelerinin güvenilir gerekçelendirme koşullarını nereden sağladığını ortaya koyamamıştır. Bu iki yaklaşımın da kendilerinden türediği dışsalcılık ve içselcilik yaklaşımlarına bakıldığında, inancın gerekçelendirilmesinde sadece dışsal faktörlerin etkili olduğunu savunan dışsalcı görüş, epistemik öznenin kognitif erişimini bir kenara atarak, kişinin içsel durumlarını göz ardı etmiştir. Gerekçelendirmede, inanca sahip olan öznenin sadece içsel durumları önemli olduğunu iddia eden içselci yaklaşım, dış faktörleri görmezden gelmiş, doğru ve güvenilir bilginin oluşum sürecinde sadece kişiyi ve onun zihinsel durumlarını merkeze almıştır.

Bu dört yaklaşım, her ne kadar gerileme sorunu karşısında birtakım çözüm önerileri geliştirseler de bu öneriler temel yönleriyle her bir yaklaşımın birbirlerine karşıtlığı zemininde türemiş birer tez-antitez olmaları sebebiyle tek yönlü bir perspektifin ürünü olmaktan öteye gidememişlerdir. Dolayısıyla, epistemik gerileme sorunu karşısında ele aldığımız bu çağdaş epistemolojik yaklaşımlar çözüm bulma noktasında yeterli argümanları henüz üretebilmiş gözükmemektedirler.

Öz

Çağdaş Epistemolojide Epistemik Gerileme Problemi ve Geliştirilen Çözüm Önerilerinin Yeterliliği

Epistemolojinin temel sorunlarından birisi de, dünyaya ilişkin inançlarımızın doğru olup olmadığı, yani bilgi sahibi olduğumuzu düşünmemiz için iyi nedenlere sahip olup olmadığımız sorudur. Bu sorun yoluyla inançlarımızın değeri ve epistemik gerekçelendirilebilirliği soruşturulmaktadır. Bu hususta çağdaş epistemolojinin en büyük sorunlarından biri de kuşkusuz bir gerekçelendirme problemi olan epistemik gerileme problemidir. Söz konusu bilginin gerekçelendirilmesinde, bir tehdit unsuru olarak gösterilen bu probleme yönelik geliştirilen çözüm önerileri ise yeterli görünmemektedir.

Bu çalışmada geleneksel ve çağdaş epistemolojinin bilgi perspektifleri göz önünde bulundurularak, çağdaş dönemde ortaya çıkan epistemik gerileme problemi ele alınmış, gerileme sorunu karşısında ortaya çıkan farklı ve benzer dört temel yaklaşım olan temelcilik, bağdaşımcılık, dışsalcılık ve içselciliğin getirdikleri çözüm önerilerinin yeterliliği analiz edilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Epistemik gerileme, temelcilik, bağdaşımcılık, epistemik gerekçelendirme, dışsalcılık, içselcilik.

Abstract**The Problem of Epistemic Regress in Contemporary Epistemology and The Adequacy of Improved Solution Suggestions**

One of the main problems of epistemology; whether our beliefs about the world are correct or not, that is to say, it's the problem of whether we have suitable reasons or not to think that we have the enough knowledge. The value of our beliefs and its epistemic justifiability are being examined through this problem. In this respect, Undoubtedly; one of the greatest problem of contemporary epistemology is the problem of *epistemic regress* that is a problem of justification. On the other hand the solution suggestions developed for this problem, which is shown as a threat factor for the knowledge in point, don't seem sufficient.

In this article, the problem of epistemic regress which is emerging in the contemporary period will be discussed by examining the perspectives of tradition and contemporary epistemology. Four different and similar basic approaches that arise resulting from the problem of regress solution proposals brought by foundationalism, compatibilism, externalism and internalism will be analyzed.

Keywords: Epistemic regress, foundationalism, coherentism, epistemic justification, externalism, internalism.

Kaynakça

- BAÇ, Murat, "Epistemoloji", *Çağdaş Epistemolojiye Giriş*, edit.: Nebi Mehdiyev, İstanbul: İnsan Yayınları, 2011.
- BAŞDEMİR, H. Yücel, *Çağdaş Epistemolojide Bilginin Tanımı Sorunu*, Ankara: Hititkitap Yayınevi, 2011a.
- BAŞDEMİR, H. Yücel, "Gettier ve Bilgide Şans Unsuru", *Epistemoloji: Temel Metinler*, edit.: Hasan Yücel Başdemir, Çorum: Hititkitap Yayınevi, 2011b.
- BATAK Kemal, "Ernest Sosa ve Gettier Problemi", *Aristoteles'ten Ernest Sosa'ya Erdem Epistemolojisi*, İstanbul: İz Yayıncılık, 2017a.
- BATAK, Kemal, "Ernest Sosa ve Entelektüel Erdemler", *Aristoteles'ten Ernest Sosa'ya Erdem Epistemolojisi*, İstanbul: İz Yayıncılık, 2011b.
- BATAK, Kemal, "Ernest Sosa'nın Temelci ve Bağdaşımçı Gerekçeleştirme Teorisi Eleştirisi", *Aristoteles'ten Ernest Sosa'ya Erdem Epistemolojisi*, İstanbul: İz Yayıncılık, 2017c.
- BATAK, Kemal, "Epistemik İçselcilik ve Dışsalılık", *KSÜİF Dergisi*, (2008).
- CEVİZCİ, Ahmet, "Temelcilik", *Felsefe Sözlüğü*, İstanbul: Paradigma Yayınları, 1999.
- GETTIER, Edmund L., "Gerekçelendirilmiş Doğru İnanç Bilgi midir?", *Epistemoloji: Temel Metinler*, çev.: Hasan Yücel Başdemir, Ankara: Hititkitap Yayınevi, 2011.
- GÜLTEKİN, A. Cüneyt, "Çağdaş Epistemolojide İçselcilik Dışsalılık Tartışması", Doktora Tezi, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2013a.
- GÜLTEKİN, A. Cüneyt, "Çağdaş Epistemolojide İçselcilik ve Epistemik Sorumluluk", *Posseible*: 3. (2013b).
- GÜLTEKİN A. Cüneyt, "Çağdaş Epistemolojide Temelci Yaklaşımın Getirilen Eleştiriler ve Dışsalıcı Çözümler", *Ethos*: 7/2 (2014): 43-61.
- MEHDİYEVE Nebi, "Temelcilik". *Çağdaş Epistemolojiye Giriş*, edit.: Nebi Mehdiyev, İstanbul: İnsan Yayınları, 2011.
- ÖZTÜRK, Fatih S. Mehmet, "Epistemik Yenilgi, Deontoloji ve İçsellik", *Kaygı*: 23, (2014): 103-115.
- PLATON, *Theaitetos, Toplu Diyaloglar*, çev.: Macit Gökberk. İstanbul: Remzi Kitabevi, 1995.
- REÇBER, M. Sait, "Plantinga ve Doğru İşlevselcilik", *Çağdaş Epistemolojiye Giriş*, edit.: Nebi Mehdiyev, İstanbul: İnsan Yayınları, 2011.
- TEPE, Harun, "Doğruluk Üzerine Kavramsal Çözümleme", *Çağdaş Epistemolojiye Giriş*, edit.: Nebi Mehdiyev, İstanbul: İstanbul Yayınları, 2011.
- ZAGZEBSKİ, Linda, "Gettier Sorunlarının Kaçınılmazlığı", *Epistemoloji Temel Metinler*, çev.: ve edit.: Hasan Yücel Başdemir, Ankara: Hititkitap Yayınevi, 2011.